

Valge auk Linnar Priimägi

Linnar Priimägi. Luule ja tõde. (Ilma-
targad.) Tartu: Ilmamaa, 2019. 519 lk.

Vana hää erudiit Linnar Priimägi on taas-
sõiduvees. Kirjastuse Ilmamaa toel on ta
järjest üllitanud kaks artiklimonograafiat:
üle-eelmisel aastal mõttelookogumiku
„Minu Goethe” ning seejärel oma iidolilt
laenatud pealkirjaga valimiku „Luule ja
tõde”. Nimetatud kolmainsust on neis köi-
teis kõvasti sees, kuigi rõhutatult isiklikult:
see on justnimelt tema Goethe (ja Hegel
või Lotman), Linnari luule ning Priimäe
tõde. Subjektiivselt objektiivne. Ärgitav
metodoloogiline oksüümoron, esseistliku
uurija isenemine.

Plato veritasque – Platonit ja tõtt –,
ütleb raamatu moto. Tekib huvitav kon-
junktiivne kokteil, fantaseeriva idealisti
ja truistliku positivistliku elik tule-jää vas-
tandlik rinnastus, kuna koopamüüdi
uskumine võib vastanduda tõepärasu-
sele. Kui võtta seda loogilise eksklusiivse
tehtena (kus mõlemad pooled esindagu
tõtt) – autor ise kaldub alatasa olema
karmilt välistav –, siis oleks tulemuseks
negatiivne, kui aga inklusiivselt (piisab
vaid ühest tõesest osast), siis positiivne
tõeväärtus. Erinevalt inklusiivsest ja eks-
klusiivsest disjunktsioonist ei ole sellisest
kahetisest konjunktsioonist veel kuulda
olnud, kuid üks tänapäeval mõõndakse
klassikalise kõrval ka humansemaid loo-
gikaid. Et osaliselt tõene, järelilikult inklu-
siivselt tõene – oleks vaid poolik, mitte
täielik vasturääkivus. Keeruliseks kisub,
aga lõbus, demagoogiliselt mänguline –
nagu vanasti öeldi: esseistlikult subjek-
tiivne. Priimäele väga meeldib matemaatika,
Fibonacci jada ja muu formalism
(vt „Sünkretismi piirid”, lk 94–107), seda
ilmutab ta mitut puhku.

Tema stiil on sageli emotsionaalselt
tõstetud, kärmelt vaimustuv või nõrdiv.
Süsteem nagu trompeteriv relevant toetub
kahele suurele kilpkonnale ja lehvatab tõs-
tetud sabaga. Raamatust leiab kaksküm-
mend üks teoretiseeringut tsükliis „Seest-
vaade” ja kaheksateist tõlgendust nimega
„Väljastvaade”, millele järgneb „Tagasi-
vaatena” esitatud Joel Sanga pikem kiri-
usutelu autoriga (2014). Avastasin, et ma
olen enamikku artikleid varem lugenud,
mistõttu tulvas palju meeldivat meenu-
tamist, mis aga ei takistanud uute mõtete
sugenemist. Priimäe entsüklopeediliste
teadmistega ja lingvistiliste võimetega
on kellel tahes raske võistelda ja mõneski
punktis on ta kindlasti ületamatu. Esimese
võimekuse üle on ta varjatult uhke,
teise tugevuse aga jätab pigem afišeerima,
pidades küllap perfektset keelte-
oskust loomulikuks eelduseks ja harjunud
tööriistaks. Aga see ei ole siiski igapäevane
asi, vaid vägagi aruharv paremus, mis teki-
tab õiglase aukartust.

Priimägi on e-maailma eelne intel-
lektuaal ja individualist, kes on uskunud
vaimu visasse progressi kõigi lootuste
avariiski. Me peame ja jääme oma aeda
harima. Nüüd möönab ta nukralt ja ausalt
2018. aastal kirjutatud järeلسõnas arutlu-
sele „Kes on kriitik?” (1987, lk 55–69), et
digiajastu „ootamatu pööre purustas kõik
senised illusioonid tulevikuinimese kohta”
(lk 69). Uued inimesed enam „ei indivi-
dualiseeru, vaid globaliseeruvad, unifi-
tseeruvad, nivelleeruvad vaimselt. Kriiti-
kat ülemal eritletud tähenduses asendab
täna „tõejärgsus”” (lk 69). Ega see mui-
dugi üleliia traagiline ka ole, sest purus-
tavalt loovad plahvatused ja uuenemised
taasmetsistumise läbi on ajaloos korduv
paratamatus. Kaua me ikka omi suuri
seljakotte järglastele pärandame, mis on
veel meie ülekaalu võrra raskemad sellest,
mis kord meile endale kukile tõsteti. Üks-
kord ikka ürajatakse uut algust, et vabamalt

joosta, selmet järjest kõrgema tigutorni all roomata. Ometi peavad preestrid, kes rohkem mäletavad, siiski valvet pidama, et koos ballastiga põhiväärtusi kanalisatsiooni ei lasta. Ent üks ole mentoreilgi omajagu pahna paunas, millega enam midagi teha ei ole: aegunud oletusi, väiteid ja allikaviiteid tõesti aegumatute kõrval, ja nõnda, et katel võiks kohati isegi pada vastu sõimata. Teisal ta nime- ja tsitaadi-poetajaid väga põlgab, aga omaenda tekst tarvitaks ka vahel kääre. Eks ole intelligentsuse tunnuseks kohanemisvõime: kui olud muutuvad ja kontekst nihkub, tuleb rakendada uusi andmeid, suunata strateegiat ja täiendada taktikat. Kui ise edasi ei astu, võidakse sind kaasa lohistada või koguni maha jätta, mis parata.

Linnaril on vahva hüpotees neljandast teaduslikust mudelist: geograafiast välja rännanud valge laigu, astronoomilise tulnuka musta augu ning küberneetilise karu musta kasti kõrvale pakub ta kiasmi ehk pöördvariandi loomiseks valge augu kujundi. Sellega võiks kirjeldada humanitaarset olukorda, mida eelnevad kolm ei suuda kujundlikult kokku võtta. Nimelt: „Müüt kui kultuuri algstaadium sarnaneb äraspidise „musta auguga“: me näeme ainult tema väljundit, aga mitte sisendit, me ei näe, millest ja kuidas tekivad tekstid, mis sealt lakkamatult väljuvad” (lk 76, originaali sõrendus). Selle metafoori võime naljatamisi üle kanda ka autorile enesele: vaimuhiiglasest reklaamiguru ise kui arhetüüpse kultuurimüüdi ilmum, kirglik kiirgusallikas ehk radiaator, kelle tuline tuum jääb meile igavesti asjaks iseeneses, suureks tundmatuks Teiseks. Mingi lootus sügavamaks mõistmiseks siiski jääb. Nimelt ollakse Stephen Hawkingi päikesetuules jõutud oletuseni, et mustas augus ei lähe informatsioon päris täielikult kaotsi, vaid kuvatakse kahe-

möötmelisenä selle seinale nagu juuksed tapeedile. Eks mõndagi kleepu ka valge augu seinale (raamatulehtedele) ega tungi üle piiri välja. Kuid salvestatud sõnumeid on siiski võimalik restaureerida. Kahtlemata on teosed humanitaaria sündmushorisonidid – ekraanid ja portaalid universumi vastandlike olekute ja aegruumide vahel.

Aga et oleks ka mudelkriitikat, siis pakun kaks näidet, mis esindagu ka teisi mõeldavaid.

Kreutzwaldi salmi „Ma teretan sind, hommik” üle imestab luule ja proosa miinusvõtete analüütik, et see ei sisalda ühtki metafoori, aga mõjub vägagi poeetiliselt. „Luule ei pea olema kujundlik ilukõne,” võtab ta kokku (lk 205). Kuid kõnekujundite puudumine (kuigi epiteete ju on) ei vabasta teksti veel ilukõnest: napp nelik on sujuvas kolmikjambis vahelduva liigsilbiga, seal on küllalt lausekujundeid (neli anafoorset sõnakordust, viiekordne sõnaparallelism, süntaksikordus, retoorilised pöördumised, sidesõnatus), lõppriimi puudumise kõrval on tuvastatav kallak hääliku heakõlale. Kusjuures regieepose looja puhul võib isegi alliteratsioonist ja assonantsist loobumist miinus(alg)riimina võtta. Figure ja kõlakujundust seega kuipalju, tugevalt seotud kõne. Aga ega sellepärast käsi veel kabuuri järele koba, et nurjatut lõmastada või vigast vigastada, kuna relvadeks on meil vaid kalambuuriid.

Samamoodi ei tõmble triklišõrm ka Jaan Krossi novelli „Väike Vipper” analüüsi analüüsides. Nimelt on väikese Hitleri ehk Vipri-loo kuulus üleolekuveendumus mõeldud ikkagi fašismi rassismi eituseks, mitte pimedaks imetluseks, mis samuti kui „alaolekuveendumus” lõppes läbikukkumise ja (enese)hukkamisega. Selline ohvrilooma rästiku-krambi ja silmade avamise päeva mõistujutt ehk valm, mida toetab vihje Rue de La Fontaine’i tänavale Versailles’s (vt „Eetika ja geneetika”,

lk 430–437). Küsimus on eestlaste kultuurilisele geenipangale kohases kolmandas tees, mis lõimiks nii ülemist kui ka tagumist, espriid ja tööügamist, Euroopat ja mätast – ning see tunnukse praegu meil

üles leitud olevatki. Kesktee ei tähenda muidugi, et Keskerakond, aga seost võib olla.

ARNE MERILAI